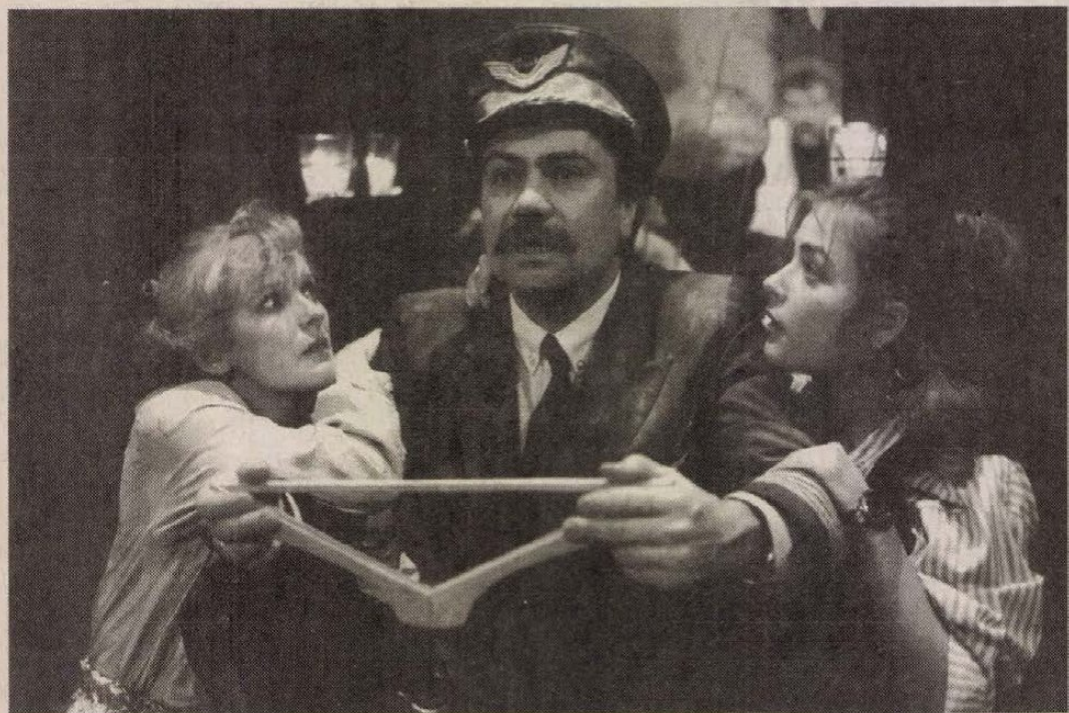

SZÍNHÁZI ESTÉK

Eljő A Bodó

Kubik Anna, Bregyán Péter és Létay Dóra

Godot-t egy egész darabon át várják, de nem jön. Bodót nem várják, mégis megérkezik. De minek. Örkeny István *Kulcskeresőjében* az a dolga, hogy meghozza az igazságot. Amde senki sem hallgat rá.

Császár Imre rendezésében szimpla, de időszerű allegóriává egyszerűsödik a valaha talányos mű. A komplikációk és komplexusok, a nagyrotoró álmokból fakadó kudarc, az aggodalomtól indukált vereség, a féltés és félelem, amely mintegy önmagát beteljesítő jóslatként működik, itt mind mellékes lesz. Az előadás célratorően túllép rajta. Hogy egyetlen fontos komplexusra, a mindent átító és elsőprő élethuzagságra, öncsalásra összpontosítson.

A rendező, aki a díszletet is kidolgozta, a *Budapesti Kamaraszínház* Asbóth utcai apró helyiségében az egész játékteret dobozokkal borította be. Csakis ezeken egyensúlyozva lehet játszani. A szorongás, a bizonytalanság több itt, mint amit az ajtó gyanús viselkedése, a titokzatos Bolyongó csiényei indokolnának. A játék jó ideig a ház asszonyának idegességéről szól. Kubik Anna folytató halsága, arcának feszültsége, mozdulatainak kényszeredett visszafogottsága mutatja a leküzdési vágyot, amde legyőzhetetlen félelmet. Tudja, hogy nem lenne szabad izgulnia, mert minél jobban drukkol, annál inkább lesz oka rá. Annál valószínűbb, hogy férje, a túl jó pilóta, aki mindig ki akar tenni magáért, ismét valami bajt csinál. Ebben a feszült-

ségben Kubik pontos ritmusérzékkel érvényesíti Örkeny poézisait. Az első részben pompás bohózat zajlik, folyvást ropant mulatságosan utközik meg az ábrándos öncsalás, amelyben Főrisék élnek, a köznapok realitásával.

Ettől némiképp elszakad az előadás, amikor aztán végre rátér a tulajdonképpeni tárgyra. Amikor a Bolyongó tüzetes elemzéssel ráveszi a darab összes szereplőjét, hogy a közönséges kudarcot, azt, hogy a repülőgép a köztemető főbejártával szemközti landolt, hőstetnek higgyék. Amiben egyébként van is valami: ahhoz képest, hogy az elszabadult masina fel is robbanhatott volna, valóban jeles teljesítmény a parancsnoké. Csak hát a feladat nem volt több, mint egy közönséges, hétköznapi, egyszerű leszállás. S ebben Főrist csakis tulajdon becsúgya akadályozta meg. Az, hogy ő különlegesen, rendkívül precíz földet érére vágyott. Örkeny számára valami különös magyar átok ez az álmódó túlbuzgalom, ami végül rendre kudarcot hoz magával. Az előadásnak ebben a részében az öncsalás, az élethuzagság eufóriája uralkodik, elmarad a földhöz tapadt köznapok kontrollja, a bohózat a szatirikus fantazitikum világába siklik át, mignem az általános örömjongás, amihez a bőségesen fogyasztott pezsgő is hozzájárul, duhaj Kossuth-nótázásba fajul.

Ekkor jön meg A Bodó. Riportermagnójából a társaság fejére olvasandó az igazságot.

A bemutatón a magnetofon ugyan nem szólalt meg, de minthogy a színészek úgy tettek, mintha hallanák, a jól nevelt nézők is követték példájukat. Végül is szükségtelen hallanunk az igazságot, hiszen a lelkünk mélyén tudjuk azt nagyon jól. S azzal együtt utasítjuk el. Azzal együtt zárkózunk be ábrándvilágunkba, azzal együtt adunk gondoljainkra hamis magyarázatokat és válaszokat. Ebbe a világba csak befelé vezet út. Az előadás végére a kezdetben kiszámíthatatlanul viselkedő ajtó is konzekvens lesz. Csak befelé nyílik. Bodó hiába szeretne elmenekülni az örültek körül.

Az első részben, amíg el nem borítja a játékteret az őrzőgő lelkesült, remekül kidolgozott karaktereket láthatunk. Bregyán Péter eszelős méltósággal feszít a haboltól poros-nedves egyenruhában, Újvári Zoltán pontosan kimért gesztusokkal és mondatokkal jellemzi a kétbalkezes, ámde magabiztos ezermestert, a főiskolás Létay Dóra az ifjúság könyörtelen realizmusát hozza színre, Andai Györgyi belső meggyőződéssel háborog szomszédasszonyként, akinek igazán semmi köze az idegen család életéhez. Derzi János Bolyongója gyöngéd jóakarattal surran ki-be, mignem átelkesített racionalizmussal ragadja magával a többieket. Bodóként Dóza Zoltán érkezik, őszinte haraggal, felháborodással, végül kétségbeeséssel.

Zappe László

Tündérek pedig nincsenek többé

„A tündérek sose jelennek meg tündéri helyeken. A halandóknak csak olyan helyeken jelennek meg, ahol tartózkodásuk lehetetlennek látszik: konyhában, lépcsőházban, hálószobában” – szögezi le Cocteau Az Eiffel-torony nézete elöszavában. Giraudoux színdarabjai csurig vannak tündérekkel. A Chaillot bolondjában antikapitalista vénasszonytündérek azon mesterkednek, hogy az erdekek prózai uralmától visszanyerjenek egy talpalatnyit a képelet és a költsézet elsüllyedt édenének.

Ráripakodtak a Várban a Nemzeti tagjai a tündérekre, mire azok fejvesztve eliszkoltak az épületből. Bömbölve nem lehet tündért fogni. A kiabálástól elriad a gyengeség és messze repül. Pénteken a Várszínházból kiciciózták a tündéretket. Nem elképzelhetetlen, egyszer még visszatérhetnek. Egidore lehetetlennek látom. Itt száraz igyekezétek és észfőtató erőszakosság riogtatja a költsézetet. Iglódi nem szemtelenkedik Giraudoux-val, mint legutóbb Katona Józseffel és Shakespeare-rel. Átértelmezi helyett megkísérli értelmezni. Mindhiába: Giraudoux-t ugyanúgy nem érti, ahogy Katonától és Shakespeare-ből nem értett semmit. A kulissza-

rengető önmotogató sivar belső úrt igyekszik leplezni.

Megszokott eset, hogy a Nemzeti szedett-vedett társulata a saját maguk nevelte Nemzeti Színi Akadémia növendékeivel meggyengített mikenk bányik el a költsézet ugyanakkor ritka madarával. A színházi este különlegességét Töröcsik vendégszereplése adja. Dicső ösöktől maradt rá Aurélie szerepe. Elsőül a francia színjátszás óriása, az akkor (1945) 74 éves Marguerite Moreno játszotta Jouvét rendezésében. Georges Wilson fölújítja (1965) a bővöletes nagyszony Edwige Feuillere alakításával. Idehaza Gobbi nehézkos kedvességgel clochard-Szabó néit csinál belőle. Majd Daya ugyancsak rossz a szerepben Szegeden. Töröcsik egy szülői munkaközösségi elnökű fölszóalásának retorikájával él. Száraz pedantériával elokokodja Bajomi Lázár Andre fordításának mondatait. Valoszínűleg a szerep valamennyi mondatát fölmondja. Elsik-kasztja azonban bölcselét, szeretetreméltóságát, fondorlatosságát és poézisét. A színpadi társaitól óvatlanul ottelejtett tündérekkel úgy sipákol és örmesterkedik, hogy azok riadt buzgalommal menekülnek az épületből. Szövegmondása nem

mutat értéket. Major brechti ujjainak és Ruttkai bájos csuklójátékának keresztzett örökségeket kezei minduntalan mutogatnak, aláhúzzák a nem hangsúlyozandót, de elmulasztják kiemelni a megértendőket. Kezei handabandáznak. Fontoskodnak. A színpadi semmitmondás pókhálóját horgolják.

Rosszindulat mondathatja csak, hogy Aurélie helyett Töröcsik áll a Chaillot bolondja színpadára. Ez nem a tehetség, a nagy színész Töröcsik, csupán amelyennek hiszi Töröcsik, az idő tájt önmagát. A mesterség fölényes gyakorlása helyett fölényeskedik a színházzal. Sirásba játszó mosolya helyett vackort harapott kényszeredettséggel izomunka jelenik meg arcán.

A lehangelőan szomorú estén csak ifj. Jászai és Csomor Csilla láttak tündéretket. Földi Teri sosem volt ennek a társulatnak tagja. Nyugdíjas. Fellepti díjasként nem tartja kötelességének, hogy úgy játsszék, mint a rendező kérte körötte a többi. Josephine-ként úgy játszik, ahogy kell: ironikus pátosszal, kedvvel, kedvességgel, értelmesen. Nem tündér, de legalább színész.

M. G. P.

Skatulyákon kívül

Szegedi beszélgetés Baka István költővel

– Szerelmeid között volt-e valaha színészne?

– Nem, ez kimaradt. De én is „Szekszárdon születtem” – 1948-ban, akárcsak régebből Babits, vagy a nálam idősebb kortársaink közül Mészöly Miklós. A különbség? Nemcsak korszakbeli vagy az, hogy hozzámm képest mindketten a „céhen” kívüliek által is kötelezően ismert „nagy nevek”. Babits életében és munkásságában tudtommal Szekszárd közvetlenül nem játszott nagyobb szerepet, nem úgy mint Fogaras, ahol fiatalon tanárkodott vagy Esztergom, ahol élete vége felé élt. Mészölynél Szekszárd és vidéke egy életre szóló, visszavisszatérő alapélmény, ami gyakran szövetszerűen kimutatható.

Szekszárd nekem más. Annak ellenére, hogy több mint negyed százada földrajzilag közvetlenül kötődöm Szegedhez. Papirforma szerint tehát illetet volna már rég szegedi lokálpatriótává válnom. Mégis, én nemcsak „Szekszárdon születtem” – lelkiileg, költőileg, habitúan mindmáig megmaradtam szekszárdinak. Kifejezetten annak, nem csak úgy általában „vidékie” – Több „idősikon” vagyok egyidejűleg ma is szekszárdi.

– Vagys Szegedet, Szekszárdhoz képest, valamiféle számkivetési helynek érzed?

– Egyáltalán nem. Magam választottam lakhelyemnek. Csak nem belső otthonomnak. Mondhatnám, egy réges-rég itt letelepedett és berendezkedett vendégmunkás tudatával élek itt; tesszem mindenben, amit kell, anélkül, hogy valaha is feladnám a reményt, egyszer majd lesz módom újra ott-honn lenni.

– Érdekes ez a „hüségnyilatkozat”, ha arra gondolok, hogy e században Magyarországon az irodalmi érvényesülést újat legjobban a fővárosba kerülés színimájának tekintették.

Ennek egyáltalán nem érhetetlen az indítékai. Az egyik legelső – és ennek időnként én is érzem a nyomasztó súlyát – egy minden fennköltséget nélkülöző egzisztenciális szempont. Decentralizálási törekvések ide, vidéki írócsoportok oda, egy vidéken élő költőnek, írónak, művészeknek ma a leg- elemibb megélhetési szinten nehezebb a dolga, mint akár egy nála tehetségesebb vagy csak kevésbé (elismert fővárosi kollégájának. Főleg, ha olyan keveset ír, alkati okokból igazán „komolyat” ritkán alkotó emberről van szó, mint én.

Ezzel, természetesen, semmi olyasmit nem mondom, hogy egy költőnek törvényadta joga a költsézetéből való boldogulás. Ilyesmire, leszámítva per-

szé a bestseller-íparosokat, még a legkiválóbbnak elismert, minap meg élt vagy ma élő „klasszikusok” sem nagyon voltak képesek. Vagy legföljebb meglehetősen élemedett korukban. Pilinszky a haláláig újságíróként volt státuszban.

Nekem egyéni szerencsém, hogy munkahelyem, a *Kincskereső*, az ország 14–18 év közöttieinek készült irodalmi folyóirat egyelőre még talpon van. Ezenkívül? Maradna a fordítás. De pechemre, én csak oroszul tudok olyan szinten, hogy versket műalkotásként tudjak érteni és élvezni. Egy ideig ez ment is: a nyolcvanas években, Gorbacsov hatalomra kerülése után, rendszeres kaptam megbízásokat, olyan, világirodalmi szinten kiváló, ha nem épp nagy költők műveinek fordítására, akik addig a hazájukban előbb vagy később cenzúrán voltak. Két éve ez is befűllett: egyesek szerint „orosz-orosz”: a katonáik kimentek tőlünk, tovább tehát nem kellene a költők sem. Nem tagadom, szorongva nézek még a közeli jövő elé is: én a magam részéről megátalkodottan, életre szóló elhatározással még boldogulási okból sem akarok budapesti „irodalmi vendégmunkás” lenni.

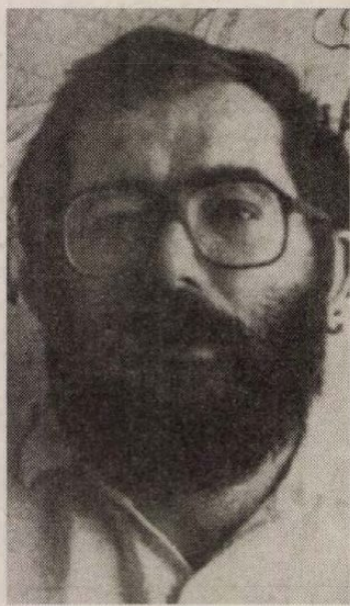
Nálam nyilván könnyebb helyzetben vannak azok, akiket nem köt magához lelkiileg ennyire a vidék. Es ismét meg is értem őket, ha az első adandó alkalommal megpróbálnak

egzisztenciális okból közelebb kerülni a „tűzhöz”.

– Budapest, mint magához szívére, szerinted is csupán első fokon, azaz csak részben hat a vidéki irodalmi élet megélt szereplőire is a megélhetési szempontjai miatt.

– Belejátszik ebbe egy másik – nevezük így – szociálpszichológiai indíték is. A „vidék” minálunk lebecsülő melléközöngét is tartalmaz. Miben nyilvánul ez meg? Igaz ugyan, hogy a „vidéki” önmagában ma már nem jelent kedvezőtlen minősítést – de ahhoz, hogy eddig eljutottunk, arra volt szükség, hogy a főváros a vidéki folyóiratokat mintegy hitelesítse.

„kozopolita” és egyéb titulussokkal stigmatizált *Holmiban*. Ehhez a zavarhoz, „beskatulyázhatatlanságomhoz” csak járulékosan csatlakozott, hogy rendszeresen olyan kedvenc modern orosz klasszikusaimat fordítottam, akik a saját irodalmukon belül szintén nem a népi irányzatosság képviselői voltak. Mi több, sokak szemében, „ezoterikusoknak”, urbanusoknak, ha nem épp „kozopolitáknak” számítottak. Egyelőre elképzelni se tudom, mire számíthatok, ha szélesebb körben hirt meg, hogy *Liszt*, *Széchényi*, *Yorick* után újabb „szerepjátzsós” versciklusom „szerző-hőse” orosz névre hallgat: *Sztyepan Pehotnij*. Magyarul: Baka István...

– Vezérelt-e ebben az „összevisszaságban” olyasféle szándék, hogy szétfeszítsd a skatulyát, amibe bele akartak préselni?

– Egy frászt. Egyszerűen, amíg bármelyik közlő fórum az általam vállalható határokon belül volt irányzatos, addig az irányzatossága sosem érdekelt. Ahogy az irányzatosságok általában sem. Számomra egyedül az fontos, hogy valahol jó irodalomra bukkannak-e vagy sem. Ha Csóóri ír jó verset, esszét, ugyanolyan közel van hozzám, mint ha Konrád ír jó prózát, és viszont. Irányzatoságuk előttem ugyanúgy magánügyük, mint az, hogy járnak-e templomba vagy sem.

– Értsem ezt úgy, hogy a politikai csatározások, a mostani szövetségi pártharcok éppúgy hidegen hagynak, mint a különféle irodalmi irányzatosságok?

– Lehetetlen nem tudnom rólok, de igyekszem a legkevésbé beengedni a világomba azt, ami csak epizodikus napi aktuális. A múlt év végéig melegebbre melegedtem a fontosabb országos napilapokba. De egy hónapja már nem teszem – és nem is érzem a hiányukat. Tévé nem nézek, rádiót csak klasszikus zenét, mostanában főleg *Mozartot*, *Mahler*t, *Sosztakovicsot*, *Rahmánínovot* hallgatom. És a lemezeimet, a szó szoros értelmében napkeltétől elalvásig – a muzsikáért önmagáért éppúgy, mint afféle lírikus ajzószekert. A pártos véleményeket tükröző politikai hetilapokat pedig, legyenek akár liberálisok, akár népi-nemzetiek, elvből nem vettem kézbe soha.

Érzésem, hogy ami a politikai aktualitásokból történelmileg valóban lényeges, azt ha akarom, akkor se tudnám gondolkodásomból vagy írásaimból kiküszöbölni. Ami pedig napi aktualitásként érint, azt újság- vagy rádióhírek nélkül is lényegtelen vagyok elszenvadni valahányszor bemegyek a főzértbe, vagy megkapom a fizetési vagy a honoráriumkifizetési cédulát, hogy mennyit vonta le tőlem.

– Mégis, tavaly novemberben a Magyar Írók Szövetségének kongresszusán választmányi tag lettél. Mi több, te vagy a vezetője a dél-földi írócsoportnak is. Nem mond ellent annak, hogy távol tartod magad a közéleti mindennapoktól?

– Egyáltalán nem. 1981-ben, 1986-ban, 1989-ben esetleg még valóban parlamentpótló politikai fórum volt az Írószövetség, az 1989–1990-es politikai fordulat óta már nem az. Vannak főfoglalkozású, ha még nem is profi politikusok, nem költők, meg írók dolga, hogy ellássák az ő feladataikat. En az itteni írószövetségi írócsoport vezetőjeként a vállalt hivatásomat teljesítem, amikor igyekszem a nálam fiatalabbakat, az ígéretek tehetségeket pártfogolni, ajánlani, Szegeden alkalomszerűen írói-költői esteket szervezni, vagy a *Kincskeresőben* – ameddig módunk lesz rá – igazi, értékes szépirodalmat megjelentetni.

– E pótparlamenti funkció elcsatnyulása dacára, a tavaly novemberi íróközgyűlés nem volt teljesen mentes a napi politikai villongásoktól. Mi volt ezekről a benyomásod?

– Semmi. A Vigadóban végig jelen voltam ugyan, de amikor az ulésteremben effélekre tereledőtt a vita, inkább kimentem a büfébe. Ez viszont maradandó benyomást tett rám. Olyan savanyú bort, mint ott, azóta sem ittam.

Könczöl Csaba